9 Αυγούστου 2024

Αφιέρωμα: Η Κωνσταντινοπολίτισσα Ελένη και η σκοτεινή περίοδος του 1955-1974

/ Αφιερώματα / Γενικά Θέματα / Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα

«Τα καλοκαίρια δεν είναι μονάχα διακοπές, μπάνια, διασκέδαση. Έχουν και μια άλλη όψη. Ο Αύγουστος είναι ένας "βαρύς" μήνας για τα μικρά παιδιά. Αρρωσταίνουν σοβαρά. Είναι βαρύς και για τους ανθρώπους. Ας μην ξεχνάμε τα όσα έγιναν το 1922 και φυσικά το 1974».

Η Κωνσταντινοπολίτισσα Ελένη δεν έπαψε να προειδοποιεί τα αγαπημένα πρόσωπά της για τη «σκοτεινή όψη» της θερινής περιόδου μέχρι τα τέλη της ζωής της. Και η μοίρα έπαιξε το δικό της παιχνίδι, καθώς τον Αύγουστο του 2013 η ασθένεια που την ταλαιπωρούσε για αρκετούς μήνες προχώρησε με γοργούς ρυθμούς για να την πάρει εν τέλει από αυτή τη ζωή στις αρχές του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Επέστρεψε στην πολυαγαπημένη της Πόλη με μια πτήση των Τουρκικών Αερογραμμών, για να «ανταμώσει» στην τελευταία κατοικία της τον πολυαγαπημένο της σύζυγο, το Νίκο.

Όπως για πολλούς Έλληνες της Πόλης έτσι και για την Ελένη το καλοκαίρι του 1974 ήταν ένα «μαύρο καλοκαίρι» για πολλούς λόγους. Έναν αιώνα μετά τις δραματικές εξελίξεις του καλοκαιριού του 1922 που οδήγησαν στην καταστροφή του Μικρασιατικού ελληνισμού, η Κύπρος βίωσε τον διπλό εφιάλτη του

στρατιωτικού πραξικοπήματος και της βάρβαρης τουρκικής εισβολής. Την ίδια στιγμή, τα δραματικά γεγονότα στην Κύπρο σφράγισαν τη μοίρα των Ελλήνων της Πόλης. Ο ελληνισμός της Πόλης που λίγο πριν την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ αριθμούσε πάνω από 80.000 ψυχές, μετά την εισβολή περιορίστηκε σε περίπου 5.000 πολίτες της Τουρκίας, για να καταλήξει στις ημέρες μας να αριθμεί περίπου 1.500 άτομα, τα οποία στην πλειοψηφία τους ανήκουν στην τρίτη ηλικία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν σήμερα οι Κωνσταντινουπολίτες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα οτιδήποτε σχετίζεται με την Κύπρο, και κυρίως το Κυπριακό, «οι Έλληνες της Πόλης είναι οι “άλλες”, ξεχασμένες απώλειες του 1974».

Τα δεινά των Κωνσταντινουπολιτών πριν το Κυπριακό

Σύμφωνα με τον Αλεξανδρή (Alexandris, Alexis. The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974. Athens: Centre for Asia Minor Studies, 1992), τα δεινά των Ελλήνων της Πόλης ξεκίνησαν δεκαετίες πριν την κορύφωση του Κυπριακού. Κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Καταστροφής και των επακόλουθων διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη της Λωζάνης, οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης βίωσαν μεγάλες δυσκολίες και ανατροπές σε όλα όσα ήξεραν μέχρι τότε. Η Ελληνοτουρκική στρατιωτική αντιπαράθεση έληξε απότομα με την τουρκική επίθεση στις 26 Αυγούστου 1922, οδηγώντας σε πλήρη ήττα των ελληνικών δυνάμεων. Η νίκη της Τουρκίας είχε σημαντικές πολιτικές, στρατιωτικές και δημογραφικές επιπτώσεις στην Εγγύς Ανατολή. Η Άγκυρα απέβαλε τους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς από την Τουρκία, προκαλώντας τη μαζική εκδίωξη Ελλήνων και Αρμενίων κατά τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 1922.

Οι απειλές της τουρκικής πλευράς για εισβολή στα Δαρδανέλια κατάφεραν σχεδόν να προκαλέσουν Αγγλοτουρκικό πόλεμο. Οι Βρετανοί όμως διατήρησαν την ψυχραιμία τους και η παρουσία των Συμμάχων στην Κωνσταντινούπολη εξακολούθησε, αποφεύγοντας έτσι την επανάληψη των σφαγών της Σμύρνης. Η ανακωχή των Μουδανίων υπογράφηκε στις 11 Οκτωβρίου 1922, σηματοδοτώντας διπλωματική νίκη για τους Τούρκους και οδηγώντας σε εδαφικές παραχωρήσεις.

Ο στρατηγός Ρεφέτ Μπελέ στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη για να διευκολύνει την αποχώρηση των Ελλήνων και να επαναφέρει την τουρκική κυριαρχία πριν από τις ειρηνευτικές συνομιλίες στη Λωζάνη. Η άφιξή του οδήγησε σε εντατικοποίηση των εθνικιστικών δραστηριοτήτων και οργανωμένων εκδηλώσεων που

προωθούσαν τον τουρκικό εθνικισμό. Από φόβο για επιθέσεις εθνικιστών, πάνω από 50.000 μη μουσουλμάνοι εγκατέλειψαν την Κωνσταντινούπολη.

Στις διαπραγματεύσεις της Λωζάνης, οι Τούρκοι απαίτησαν την ένταξη των Ελλήνων της Πόλης στο σχέδιο της ανταλλαγής πληθυσμών. Η Ελλάδα αντέδρασε, προειδοποιώντας για τον οικονομικό και κοινωνικό καταστροφικό αντίκτυπο. Οι Σύμμαχοι αντιστάθηκαν στις τουρκικές απαιτήσεις, τονίζοντας τη σημαντικότητα της ελληνικής κοινότητας για την Κωνσταντινούπολη. Έτσι επιτεύχθηκε ο συμβιβασμός. Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και οι Μουσουλμάνοι της Θράκης θα παρέμεναν, αλλά απαιτήθηκε αναλογία μεταξύ των μειονοτήτων, οδηγώντας σε σημαντική μείωση του ελληνικού πληθυσμού στην Κωνσταντινούπολη τα επόμενα χρόνια.

Τέλος, οι Τούρκοι ζήτησαν την απομάκρυνση του Οικουμενικού Πατριαρχείου από την Κωνσταντινούπολη, θεωρώντας το εμπόδιο στην τουρκοποίηση και εκκοσμίκευση της χώρας. Η ελληνική αντιπροσωπεία αντέδρασε έντονα, προβάλλοντας τη θρησκευτική και ιστορική σημασία του Πατριαρχείου. Οι Σύμμαχοι και τα Βαλκανικά κράτη υποστήριξαν τους Έλληνες, και τελικά οι Τούρκοι επέτρεψαν στο Πατριαρχείο να παραμείνει, μόνο με περιορισμένα πολιτικά προνόμια. Ωστόσο, οι προφορικές διαβεβαιώσεις των Τούρκων αποδείχτηκαν ανεπαρκείς για την μακροπρόθεσμη προστασία του Πατριαρχείου.

Οι Έλληνες της Πόλης στην εποχή του κεμαλικού εθνικισμού

Κατά τις πρώτες δεκαετίες της Δημοκρατίας της Τουρκίας, η οποία ιδρύθηκε στα εναπομείναντα εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης βίωσαν δύσκολες συνθήκες, καθώς αντιμετώπισαν συστηματική περιθωριοποίηση και περιορισμούς, εξαιτίας της εθνικιστικής γραμμής που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Τουρκία υποστήριξε μουσουλμάνους Τούρκους επιχειρηματίες εις βάρος των Χριστιανών και των Εβραίων, χρησιμοποιώντας μέσα όπως παρενοχλήσεις και κατασχέσεις περιουσιών. Οι Έλληνες των εμπορικών και κύκλων αναγκάζονταν συχνά να πωλούν τις περιουσίες τους σε χαμηλές τιμές και να φεύγουν για την Ελλάδα ή το εξωτερικό. Την ίδια στιγμή, οι Έλληνες επαγγελματίες απολύονταν ώστε να αντικατασταθούν από μουσουλμάνους Τούρκους.

Όσον αφορά τα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ιδρύματα των Ελλήνων, όπως υπογραμμίζει ο Αλεξανδρής, υπήρξαν έντονες πιέσεις για περιορισμούς των

δραστηριοτήτων τους. Παρόλο που η Συνθήκη της Λωζάνης προστατεύει τα δικαιώματα των μειονοτήτων, οι τουρκικές αρχές συχνά παρέβλεπαν αυτές τις πρόνοιες. Οι ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις και συμφωνίες των ετών 1925-26 πραγματοποιήθηκαν σε αυτό το κλίμα έντασης, ωστόσο οι πραγματικές εφαρμογές αυτών των συμφωνιών εμποδίζονταν από γραφειοκρατικές καθυστερήσεις και τον εθνικισμό που θέριευε..

Το ζήτημα της επιστροφής των «αυτόχθονων κατοίκων», όσων δηλαδή διέμεναν στην Κωνσταντινούπολη πριν από τις 30 Οκτωβρίου 1918 προκάλεσε περαιτέρω αντιπαράθεση. Η τουρκική κυβέρνηση αντιστεκόταν στην επιστροφή των Ελλήνων που είχαν φύγει κατά τη διάρκεια της χαοτικής περιόδου του 1922-23. Η κατάσχεση των περιουσιών των Ελλήνων που δεν παρευρίσκονταν στην πόλη μετά το 1922 έγινε συχνή πρακτική.

Η πολιτική και οικονομική στρατηγική της Τουρκίας περιλάμβανε επίσης την προώθηση της αυτοαποκαλούμενης «Τουρκικής Ορθόδοξης Εκκλησίας», υπό τον «Papa Eftim», έναν πρώην δυσαρεστημένο Έλληνα ιερέα που προωθούσε τον εθνικιστικό τουρκικό έλεγχο στην Ορθόδοξη Εκκλησία και ο οποίος συγκρούστηκε με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Μια άλλη εξέλιξη της περιόδου ήταν η επιβολή του φόρου περιουσίας (Varlık Vergisi) το 1942, που επηρέασε δυσανάλογα τους μη Μουσουλμάνους, κυρίως τους Έλληνες της Πόλης. Αυτός ο φόρος επέβαλε βαρύτατα ποσά και οδήγησε πολλούς μη Μουσουλμάνους σε οικονομική καταστροφή, αναγκάζοντάς τους να πουλήσουν περιουσίες σε εξευτελιστικές τιμές και οδηγώντας τους συχνά στα στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων.

Παρά τις δυσκολίες, η ελληνοτουρκική προσέγγιση στα τέλη της δεκαετίας του 1930, που κορυφώθηκε με τις Συμφωνίες του 1930, βελτίωσε προσωρινά τις συνθήκες της ζωής των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη. Ωστόσο, οι προκλήσεις παρέμειναν και η κοινότητα υπέστη μακροχρόνιες πιέσεις και περιορισμούς, αντιμετωπίζοντας διαρκή αβεβαιότητα και δυσκολίες.

Το Κυπριακό και η αρχή του τέλους

Η σύγχρονη βιβλιογραφία, τόσο η τουρκική όσο και η ελληνική και ξένη, υπογραμμίζει ότι το Κυπριακό ζήτημα, κατά την περίοδο από 1954 έως 1964, είχε σημαντικές επιπτώσεις στους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και προκάλεσε έντονα ανθελληνικά συναισθήματα και βία στην τουρκική κοινωνία. Το πογκρόμ της 6ης και 7ης Σεπτεμβρίου του 1955 αποτελεί χαρακτηριστική εκδήλωση του κύματος εθνοτικής βίας, με μαζικές καταστροφές ελληνικών περιουσιών και ιερών

χώρων.

Ο τουρκικός εθνικισμός και η προπαγάνδα των μέσων μαζικής ενημέρωσης ενίσχυσαν την ένταση, οδηγώντας σε συστηματικές διακρίσεις κατά της ελληνικής κοινότητας. Οι εφημερίδες και τα περιοδικά της εποχής έπαιξαν κρίσιμο ρόλο, προβάλλοντας ανθελληνικά μηνύματα και καλλιεργώντας ένα κλίμα δυσπιστίας και μίσους.

Παρά τις διπλωματικές προσπάθειες για την εκτόνωση των αντιπαραθέσεων, όπως ήταν οι σημαντικές πρωτοβουλίες του Πατριάρχη Αθηναγόρα, το κοινωνικοπολιτικό κλίμα υπονόμευσε τη θέση της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία. Η ουδετερότητα που επιδείκνυε ο Πατριάρχης προς την ΕΟΚΑ και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο προκαλούσαν την εχθρότητα των Τούρκων εθνικιστών, οι οποίοι ζητούσαν την αποχώρηση του Πατριαρχείου από την Τουρκία.

Η ένταση του Κυπριακού ζητήματος οδήγησε στην αυξανόμενη εχθρότητα προς την ελληνική μειονότητα στην Τουρκία. Η τουρκική κοινή γνώμη υποψιαζόταν ότι οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης υποστήριζαν τους Ελληνοκύπριους και τις προσπάθειες για την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο Φανάρι, παρά τη γραμμή ουδετερότητας που τήρησε σε συμφωνία με τη Συνθήκη της Λωζάνης, βρισκόταν συχνά στο στόχαστρο των τουρκικών εφημερίδων όπως η “Tercüman” και η “Hürriyet”, οι οποίες απαιτούσαν ξεκάθαρη καταδίκη της ΕΟΚΑ και του Μακαρίου.

Παρά τις διπλωματικές προσπάθειες και τις πρωτοβουλίες του Πατριάρχη Αθηναγόρα, το κοινωνικοπολιτικό κλίμα συνέχισε να υπονομεύει τη θέση της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, οδηγώντας σε συστηματικές διακρίσεις, οικονομική δυσχέρεια και τελικά την εξάλειψη πολλών μελών της κοινότητας μέσω εξαναγκαστικής μετανάστευσης.

Σύγχρονα βιβλία και έρευνες αποδεικνύουν ότι οι αβάσιμες κατηγορίες που προωθήθηκαν από τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης, σχετικά με τον ισχυρισμό ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο υποστήριζε αντιτουρκικές δραστηριότητες και συγκέντρωνε δωρεές για την ΕΟΚΑ στην Κύπρο, ενίσχυσαν τα λανθάνοντα ανθελληνικά συναισθήματα στην τουρκική κοινωνία. Η συνεχής προπαγάνδα στα μέσα ενημέρωσης ενίσχυσε αυτές τις αιτιάσεις, καθώς οι εφημερίδες της εποχής παρουσίαζαν το Πατριαρχείο ως ένα εχθρικό και προδοτικό στοιχείο μέσα στην Τουρκία

Το ανθελληνικό κλίμα κορυφώθηκε με το πογκρόμ της 6ης και 7ης Σεπτεμβρίου του 1955, που πυροδοτήθηκε από ψευδείς αναφορές για έκρηξη βόμβας στο σπίτι

του Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη. Αυτά τα γεγονότα συνέπεσαν με την Τριμερή Σύνοδο του Λονδίνου για το Κυπριακό, δημιουργώντας το εκρηκτικό πλαίσιο που γέννησε τη γενικευμένη βία.

Τα πλήθη που επιδόθηκαν στο πογκρόμ στόχευσαν ελληνικές επιχειρήσεις, κατοικίες, εκκλησίες και νεκροταφεία στην Κωνσταντινούπολη. Οι τουρκικές αρχές ήταν είτε αργές είτε απρόθυμες να παρέμβουν, επιτρέποντας την εκτεταμένη καταστροφή της ελληνικής ορθόδοξης περιουσίας. Αν και η τουρκική κυβέρνηση κατηγόρησε αμέσως τους κομμουνιστές για τις ταραχές, πολλοί ξένοι παρατηρητές σημείωσαν την παθητικότητα της αστυνομίας και του στρατού και υπέδειξαν πιθανή κυβερνητική ανάμειξη.

Τα θύματα του πογκρόμ έλαβαν ελάχιστες αποζημιώσεις για τις ζημιές που υπέστησαν. Το γεγονός αυτό επιδείνωσε την οικονομική κατάσταση της ελληνικής κοινότητας και ενίσχυσε το κλίμα αβεβαιότητας και φόβου.

Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1960, οι δίκες στη νήσο Πλάτη υπέδειξαν τον Πρωθυπουργό Αντνάν Μεντερές και το υπουργικό του συμβούλιο ως τους πιθανούς υποκινητές των ταραχών, με σκοπό την πολιτική εκμετάλλευση του Κυπριακού. Αν και οι κατηγορούμενοι διέψευσαν τις κατηγορίες, οι μαρτυρίες που παρουσιάστηκαν στις δίκες φανέρωσαν κυβερνητική εμπλοκή στη διοργάνωση του πογκρόμ, ενισχύοντας την άποψη ότι υπήρξε σκόπιμη πολιτική ενέργεια για την υπονόμευση της ελληνικής κοινότητας και την παγίωση της τουρκικής στάσης στο Κυπριακό ζήτημα.

Το τέλος

Η τελική έξοδος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης κατά την περίοδο 1964-1974 είχε βαθιές ρίζες σε μια σειρά γεγονότων που συνδέθηκαν κυρίως με το Κυπριακό ζήτημα και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο λειτουργούσε ως σημαντικός παράγοντας, όχι μόνο θρησκευτικά, αλλά και πολιτικά, καθώς η Τουρκία το αντιλαμβανόταν ως μέσο πίεσης για να επηρεάσει τις ελληνικές πολιτικές στην Κύπρο.

Αρχικά, μετά τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου το 1959, υπήρξαν προσπάθειες συμφιλίωσης μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, με τον Έλληνα Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή να επισκέπτεται την Άγκυρα. Κατά τη διάρκεια αυτών των υψηλού επιπέδου συνομιλιών, διεξήχθησαν συζητήσεις για τα ζητήματα των μειονοτήτων, αλλά η πρόοδος ήταν περιορισμένη.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επιδιώκοντας την ενότητα της Ορθόδοξης

Εκκλησίας και τον διάλογο με άλλες χριστιανικές εκκλησίες, διοργάνωσε μια σειρά οικουμενικών πρωτοβουλιών. Ανάμεσα σε αυτές ξεχώρισαν οι Πανορθόδοξες Διασκέψεις και η ιστορική συνάντηση με τον Πάπα Παύλο Στ’ στα Ιεροσόλυμα το 1964. Ωστόσο, παρά τις εν λόγω δραστηριότητες, οι πιέσεις και οι παρενοχλήσεις κατά της ελληνικής μειονότητας, καθώς και η εχθρική εκστρατεία των τουρκικών μέσων ενημέρωσης, περιόρισαν τις προσπάθειες για επίτευξη μιας διαρκούς συμφιλίωσης.

Οι συνεχιζόμενες κρίσεις στην Κύπρο, ιδίως μετά το προτεινόμενο από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο νέο σύνταγμα, ενέτειναν τις εχθροπραξίες. Το Δεκέμβριο του 1963, οι πολιτικές και νομοθετικές αντιθέσεις προκάλεσαν συγκρούσεις που κατέληξαν σε βία και αιματοχυσία. Οι τουρκικές αεροπορικές επιθέσεις κατά της Κύπρου το 1964 ενίσχυσαν την ένταση και δίνοντας πρόσχημα στην Άγκυρα να στρέψει την επιθετικότητά της και κατά της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη.

Σε αυτήν την ατμόσφαιρα, στις 16 Μαρτίου 1964, η Τουρκία κατήγγειλε μονομερώς τη Σύμβαση του 1930, που είχε εξασφαλίσει ένα επίπεδο προστασίας για τους Έλληνες πολίτες που διαβιούσαν στην Κωνσταντινούπολη. Η πράξη αυτή επηρέασε περισσότερους από 10.000 Έλληνες με ελληνική υπηκοότητα, οι οποίοι βρίσκονταν πλέον χωρίς δικαιώματα και προστασία. Στις 24 Μαρτίου 1964, ανακοινώθηκαν οι πρώτες απελάσεις, ενώ παράλληλα επιβλήθηκαν αυστηρά περιοριστικά μέτρα όσον αφορά την ιδιοκτησία και τη φορολογία, με στόχο την οικονομική αποδυνάμωση της ελληνικής κοινότητας.

Οι απελάσεις συνεχίστηκαν με αυξανόμενη ένταση, πλήττοντας ιδιαίτερα τους επαγγελματίες και τις εξέχουσες προσωπικότητες της ελληνικής κοινότητας, γεγονός που δημιούργησε ένα κλίμα φόβου και ανασφάλειας. Την ίδια στιγμή, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντιμετώπισε επιπλέον πιέσεις από τις τουρκικές αρχές, με απελάσεις κληρικών και την επιβολή περιοριστικών κανονισμών στους λειτουργικούς και διοικητικούς τομείς της Εκκλησίας.

Μετά τον θάνατο του Πατριάρχη Αθηναγόρα το 1972, η εκλογή του διαδόχου του, Πατριάρχη Δημητρίου Α’, διεξήχθη υπό αυστηρή τουρκική επίβλεψη, γεγονός που υπογράμμισε τη συνεχή επιτήρηση και έλεγχο της τουρκικής κυβέρνησης. Απέναντι στο κλίμα καταπίεσης και τις διαρκώς αυξανόμενες δυσκολίες, η παραμονή της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη έγινε όλο και πιο δύσκολη. Η αβεβαιότητα οδήγησε πολλούς να αναζητήσουν καταφύγιο εκτός χώρας. Αυτές οι συνθήκες προκάλεσαν την τελική μαζική έξοδο της ελληνικής μειονότητας από την Κωνσταντινούπολη, σηματοδοτώντας το τέλος μιας μακρόχρονης παρουσίας.

Όπως γράφει στο άρθρο του, που δημοσιεύθηκε στο επιστημονικό περιοδικό Southeast European and Black Sea Studies, ο Αλπέρ Καλίμπερ (“Re-Engaging the Self/Other Problematic in Post-Positivist International Relations: The 1964 Expulsion of Greeks from Istanbul Revisited”), η κατάργηση της Σύμβασης του 1930 περί Κατοικίας, Εμπορίου και Ναυσιπλοΐας από την τουρκική κυβέρνηση το 1964 οδήγησε στην απέλαση περίπου 12.500 Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διάρκεια του 1964 δε, υπολογίζεται ότι λόγω των απελάσεων και άλλων καταπιεστικών μέτρων, ο ελληνικός πληθυσμός σε ολόκληρη την Τουρκία μειώθηκε από 80.000 σε 30.000. Μια δεκαετία μετά, ο πληθυσμός των Ελλήνων της Πόλης συρρικνώθηκε σε τετραψήφιους αριθμούς (σε περίπου 5.000 σύμφωνα με μαρτυρίες της περιόδου). Εκτός από τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, η κορύφωση του Κυπριακού προβλήματος επιφύλασσε παρόμοιες δραματικές επιπτώσεις και για τους Έλληνες της Ίμβρου και της Τενέδου. Την περίοδο 1955-1974, ο ελληνικός χαρακτήρας αυτών των νησιών διαβρώθηκε μέσω των συστηματικών εθνικιστικών πολιτικών της Άγκυρας. Παραγνωρίζοντας τον αυτόνομο χαρακτήρα των νησιών, οι τουρκικές κυβερνήσεις μετέφεραν σε Ίμβρο και Τένεδο στρατεύματα και καταδικασμένους. Οι Έλληνες εκδιώχθηκαν από τις αρχαίες εστίες τους, με αποτέλεσμα τα κεφαλοχώρια των νησιών να μετατραπούν σε φαντάσματα.

Ο τραγικός απολογισμός

Λίγα χρόνια πριν τον θάνατό της, στο σπίτι της στη Νέα Σμύρνη, όπου εγκαταστάθηκε μαζί με τον μικρό γιό της το 1988, αφήνοντας πίσω της τη συζυγική κατοικία στο Πέρα και αγαπημένα μέλη της οικογένειάς της, η Ελένη μοιράστηκε μαζί μας τις εμπειρίες της από τη «σκοτεινή περίοδο» του 1955-1974.

«Αυτή η περίοδος άφησε πίσω της στους Ρωμιούς της Πόλης πικρία, μαύρες αναμνήσεις και μια βαθιά καχυποψία για οτιδήποτε αφορά τόσο την Τουρκία όσο

και την Κύπρο», ανέφερε η Ελένη, η οποία διηγήθηκε το πώς κατάφερε, μαζί με τις δύο μεγαλύτερες αδελφές της, να γλιτώσει από το πογκρόμ του 1955 χάρη στην επέμβαση των ενσυνείδητων γειτόνων της στη Χάλκη. «Οργισμένα πλήθη επιχειρούσαν να φτάσουν στην πύλη της Θεολογικής Σχολής. Ομάδα στρατιωτών τους εμπόδισε. Ωστόσο, κάτω στο τσαρσί (στην αγορά), κατάφεραν να επιτεθούν στην Εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Το απόγευμα της 6ης Σεπτεμβρίου διακρίναμε από τον μικρό γύρο (περίπατο) του νησιού τις φλόγες και τους καπνούς που υψώνονταν από την Πόλη», θυμόταν η Ελένη.

Την περίοδο του πογκρόμ του 1955, ο σύζυγος της Ελένης, ο δάσκαλος του Ζωγραφείου, Νίκος είχε έναν Τούρκο φίλο, τον Νεντίμ. Λίγες ώρες πριν την έναρξη των δραματικών γεγονότων, ο Νεντίμ συμβούλευσε στο Νίκο να βρουν ο ίδιος και η Ελένη του προστασία καθώς επρόκειτο «να συμβούν άσχημα πράγματα». Η φιλία του Νίκου με τον Νεντίμ τερματίστηκε απότομα το 1955, εξαιτίας της βαθιάς προδοσίας που ένιωσε ο Νίκος. Την πικρία του δεν θα την ξεπερνούσε μέχρι τη στιγμή που θα άφηνε την τελευταία πνοή του στην αγκαλιά της πολυαγαπημένης Ελένης του, σε νεαρή ηλικία, μόλις λίγες εβδομάδες πριν το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980.

«Πως να εμπιστευτούμε τους Τούρκους ύστερα από όλα αυτά που συνέβησαν», αναρωτιόταν η Ελένη, η οποία αντιμετώπιζε με επιφυλακτικότητα την αντίληψη του γράφοντα ότι η σύγχρονη Τουρκία ίσως αρχίζει σιγά-σιγά να αντιμετωπίζει τα τραύματα του παρελθόντος.

Η Ελένη έφυγε από αυτή τη ζωή πριν από περίπου μια δεκαετία. Πίσω της άφησε μια μικρή οικογένεια στα Ταταύλα και στη Χάλκη, και μια «γερασμένη» κοινότητα περίπου 1.500 ψυχών που δεν παύουν να μνημονεύουν τις παλαιότερες, ωραίες, ένδοξες, «αυτοκρατορικές» περιόδους.

Φωτογραφία: Ζωγράφειο Γυμνάσιο-Λύκειο Κωνσταντινούπολης, είσοδος

Πηγή: ΚΥΠΕ